

A Critical Study of Subjective and Objective Components of Thaddeus Metz's Theory of Meaning in life

Mahboobeh Pakdel¹, Mohammadreza Bayat²

Received: 2022/09/02 | Revised: 2022/11/30 | Accepted: 2022/12/14

Abstract

Thaddeus Metz, by developing a non-consequentialist theory on meaning in life, has tried to provide a relatively complete explanation of the meaning of most people's lives. Metz's theory is based on two components: 1) "rational nature" as a subjective component and 2) ("the fundamental conditions of human existence" as an objective component. This article through an analytical-critical approach, first examines Metz's argument and its components, then explains some important objections raised against the components of Metz's theory, that is, :1) defending the meaning-conferring of the consequentialist view of the meaning in life, 2) the incompatibility of Metz's theory with human intuition, 3) lack of attention to the role of emotional aspects, 4) meaning-conferring of some necessary conditions, 5) the problem with the sufficiency of fundamental conditions for meaning, 6) the inability of fundamental conditions to explain the meaning of some works of art, and 7) ignoring the meaningfulness of an artificial intelligence's actions. Although Metz's theory is considered defensible to most of the objections, it has been shown that his theory in the subjective aspect is problematic. Based on the Robot Problem, it can be argued that without the need for transcendence and going beyond the animal nature, meaningfulness is possible. If it is possible to regard the computational aspect of artificial intelligence as a part of the rational nature of humans, the subjective component of Metz's theory cannot be defended.

Keywords: Thaddeus Metz, meaning in life, Non-Consequentialist Theory, rational nature, fundamental conditions of human existence.

1. Ph.D. Student of Philosophy of Religion, University of Tehran, Tehran, Iran. mah.pakdel@ut.ac.ir

2. Assistant Professor, Department of Philosophy of Religion, University of Tehran, Tehran, Iran (Corresponding author). mz.bayat@ut.ac.ir

□ Pakdel, M. & Bayat, M.R. (2023). A Critical Study of Subjective and Objective Components of Thaddeus Metz's Theory of Meaning in life. *Journal of Philosophical Theological Research*, 24(94), 31-52. <https://doi.org/10.22091/jptr.2022.8559.2758>

Introduction

Thaddeus Metz proposes a principle that captures, under naturalist and non-consequentialist assumptions, the way in which the good, the true, and the beautiful are able to confer great meaning on life. He also shows how previous attempts to do so have failed.

His criticism of other theories and his replies to possible objections to his own, improved theory suggest that he is an objectivist. Metz's theory has two main components, which might be called the subjective component and the objective component.

Metz's proposal is probably the best theory available today of the meaning of life as self-transcendence under naturalist and non-consequentialist assumptions, and there are good reasons to prefer his suggestion to others. His theory, however, has been between criticism and defense.

In this paper, while acknowledging the importance of the contribution of Metz's theory to the literature, only the objections against two components of his theory will be explained. Iddo Landau, Stephen Kershner, and Minao Kukita are critics whose objections are examined in the present paper.

In addition to the most important critiques, this paper has posed another challenge to the subjective component of Metz's theory and also provided an answer for it, yet it contends that his theory requires further critical attention to this aspect.

Metz's theory

The most basic statement of the fundamentality theory of meaning in life is:

A human person's life is more meaningful the more that she employs her reason and in ways that positively orient rationality towards fundamental conditions of human existence.

Thus, Metz's theory is based on 1) the subjective component, a matter of positively orienting one's rational nature towards objective values, and 2) the objective component, the fundamental conditions of human existence.

Metz also explains the way of identifying meaningful objective values. That is, with respect to the good, the true, and the beautiful, Metz's account in virtue of when and why they confer great meaning in life is that they involve substantial exercises of human intelligence directed towards fundamental conditions of human existence.

The way he construes 'rational nature' as a subjective component is broad. What Metz means by such a phrase, signifies not merely cognition and intentional action, but also any 'judgment-sensitive attitude' that includes a variety of propositional attitudes.

Metz also argues that the basic idea of fundamental conditions of human existence is that of conditions that are largely responsible for many other non-fundamental conditions. He notes that a fundamental condition should not be conflated with a necessary condition. A necessary condition of an object is something that is required for that object to obtain, whereas a fundamental condition is something that is responsible for that object. Not every necessary condition is a fundamental condition. Likewise, a condition could be fundamental and yet not be a necessary one.

More specifically, he suggests the relevant conditions of human existence are those of 1) a typical human person's life, 2) the life of our species, or 3) the environment in which we live. Hence, Metz by distinguishing between fundamental conditions and non-fundamental conditions suggests that firstly, the meaningfulness of people's life can be explained only by appealing to "fundamental conditions of human existence" and secondly, people, by orienting their rational nature, positively and substantially, towards fundamental conditions of human existence, can achieve a meaningful life.

Objections to the theory's components

Some objections have been raised against Metz's theory: The incompatibility of Metz's theory with human intuition and lack of attention to the role of emotional aspects are critiques about the subjective component, and meaning-conferring of some necessary conditions, the problem with the sufficiency of fundamental conditions for meaning and the inability of fundamental conditions to explain the meaning of some works of art, are among the objections to the objective component.

1. Objections to the subjective component

a) Landau's major objection to the subjective component is that contouring rationality towards fundamental conditions is not always enough to obtain great meaning. He points out that those 'who just study or understand' the works of Einstein are positively orienting their intelligence towards fundamental conditions, but are not intuitively obtaining great meaning thereby.

b) Since reasoning is at the center of the theory, Kershner believes Metz's theory is over-intellectualized. He suggests reasoning instrumentally helps people connect to reality and what makes people's life meaningful is not merely deliberation and reasoning.

2. Objections to the objective component

a) According to Landau, on some occasions, orienting one's intelligence towards merely necessary conditions for human existence can confer great meaning on a person's life. Landau contends that the meaningfulness to be found in these cases is not fundamental.

b) Minao Kukita also believed Metz's theory does not work for a work of art to confer meaning and fundamentality is not essential as Metz is claiming.

Metz in reply to these objections provides some answers and this paper has tried to defend Metz's theory against the mentioned objections.

Notwithstanding some answers, the subjective component of the theory cannot be defended. Because it has been argued without the rational orientation of humans, meaning is possible. As the computational aspect of artificial intelligence is identical to a human's, if a robot based on its program helped people enjoy autonomy, this robot's life would be meaningful. If so, meaning can be realized without requiring to go beyond animal nature.

Conclusion

Metz's theory is invulnerable to the disadvantages of the previous theories and is thus a significant contribution to the literature on the meaning of life. Although his theory in facing most critiques is defensible, it has ignored the meaningfulness of the actions of artificial intelligence.

References

- Kershner, S. (2014). Thad Metz's Fundamentality Theory of Meaning in Life: A Critical Review. *Science, Religion and Culture*, 1(2), 97-100.
- Landau, I. (2012). Conceptualizing great meaning in life: Metz on the good, the true, and the beautiful. *Religious Studies*, 49(4), 505-514.
<https://doi.org/10.1017/S0034412512000443>
- Metz, T. (2013). *Meaning in Life: An Analytic Study*. Oxford University Press.
- Metz, T. (2014). Meaning as a Distinct and Fundamental Value: Reply to Kershner. *Science*,

Religion and Culture, 1(2), 101-106.

Metz, Te (2015)h Fundamental Conditions of Human Existence as the Ground of Life's Meaning: Reply to Landau. *Religious Studies*, 51(1), 111-123.

<https://doi.org/10.1017/S0034412514000225>

Metz, T. (2015). Précis of Meaning in Life: An Analytic Study. *Philosophy of Life*, 5(3), ii-vi.

بررسی انتقادی مؤلفه‌های انفسی و آفاقی نظریه معنای زندگی تدئوس متز

محبوبه پاکدل^۱، محمدرضا بیات^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۱۱ | تاریخ اصلاح: ۱۴۰۱/۰۹/۰۹ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۲۳

چکیده

تدئوس متز با ارائه نظریه‌ای غیرنتیجه‌گرایانه در معنای زندگی کوشیده است تا تبیین جامعی از معناداری زندگی بیشتر انسان‌ها ارائه دهد. نظریه وی بر سه مؤلفه استوار است: (۱) مؤلفه انفسی، یعنی «گرایش مثبت ساحت عقلانی» انسان‌ها به ارزش‌های آفاقی؛ (۲) مؤلفه آفاقی، یعنی ارزش‌های برخاسته از خوبی، حقیقت و زیبایی به عنوان بسترهای معنابخش؛ و (۳) ارائه راه‌های تشخیص ارزش‌های آفاقی معنابخش. در این مقاله، با روش تحلیلی-انتقادی، ابتدا نظریه متز و مؤلفه‌های آن تبیین خواهد شد. سپس مهم‌ترین انتقادات به دو مؤلفه انفسی و آفاقی نظریه متز ارائه می‌شود که این انتقادات از این قرارند: (۱) دفاع از معنابخشی نگاه نتیجه‌گرایانه به معنای زندگی، (۲) ناسازگاری نظریه متز با شهود انسان‌ها، (۳) عدم توجه آن به نقش جنبه‌های عاطفی در معناداری زندگی، (۴) معنابخشی برخی شروط ضروری، (۵) تردید در معنابخشی شروط اساسی، (۶) ناتوانی شروط اساسی از تبیین معناداری برخی کارهای هنری، و (۷) عدم توجه به معناداری کنش‌های ربات‌های هوشمند. در ادامه نشان داده می‌شود که اگرچه متز توانسته به بسیاری از انتقادات پاسخ دهد، ولی به معناداری کنش‌های ربات‌های هوشمند توجه نکرده است. اگر بتوان توان محاسباتی در ربات‌های هوشمند را از قابلیت‌های ساحت عقلانی انسان شمرد، می‌توان حدی از ساحت عقلانی را در آن‌ها پذیرفت و بدون نیاز به فرارفتن از ساحت حیوانی از معناداری کنش‌های ربات‌های هوشمند نیز دفاع کرد.

کلیدواژه‌ها: تدئوس متز، معنای زندگی، نظریه غیرنتیجه‌گرایانه، ساحت عقلانی، شروط اساسی وجود انسان.

۱. دانشجوی دکتری فلسفه دین، دانشگاه تهران، تهران، ایران. mah.pakdel@ut.ac.ir

۲. استادیار، گروه فلسفه دین، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول). mz.bayat@ut.ac.ir

□ پاکدل، م.؛ بیات، م.ر. (۱۴۰۱). بررسی انتقادی مؤلفه‌های انفسی و آفاقی نظریه معنای زندگی تدئوس متز. پژوهش‌های فلسفی-کلامی، ۲۴(۹۴)، ۳۱-۵۲. <https://doi.org/10.22091/jptr.2022.8559.2758>

مقدمه

در یک نگاه کلی، از دورویکرد اساسی طبیعت‌گرا^۱ و فراطبیعت‌گر^۲ در معنای زندگی می‌توان نام برد که ذیل هر یک از دورویکرد فوق نظریه‌های گوناگونی ارائه شده است. از رویکرد طبیعت‌گرا نیز تقریرها یا نظریه‌های آفاقی^۳ (کامل و محض) و انفسی^۴، و از نظریه‌های آفاقی نظریه‌های نتیجه‌گرایانه^۵ و غیرنتیجه‌گرایانه^۶ ارائه شده است. بیشتر فیلسوفان تحلیلی از رویکرد طبیعت‌گرایانه با خوانش آفاقی دفاع کرده‌اند و معتقدند که با تکیه بر آن بهتر می‌توان معناداری زندگی انسان‌ها را تبیین کرد. لذا مسئله اساسی ارائه نظریه‌ای نتیجه‌گرایانه یا غیرنتیجه‌گرایانه از نظریه‌های آفاقی در معنای زندگی است. در میان نظریه‌های معنای زندگی با رویکرد طبیعت‌گرایانه، تدنوس متز، فیلسوف تحلیلی معاصر، با ارائه نظریه‌ای غیرنتیجه‌گرایانه از معنای زندگی کوشیده است تا تبیین بهتری از معناداری زندگی انسان‌ها ارائه کند. نظریه متز، به رغم توان بالایی که در تبیین معناداری زندگی انسان‌ها دارد و همچنان بی‌رقیب مانده است، از جهات گوناگون نقد و بررسی نیز شده است.

در این مقاله با اشاره به آخرین تقریر متز از نظریه معنای زندگی خویش، علاوه بر توضیح و نقد و بررسی انتقادات ایدئولوژیک، استیون کرشنر و مینانو کوکیتا به مؤلفه‌های انفسی و آفاقی نظریه غیرنتیجه‌گرایانه متز، انتقاد جدیدی درباره لزوم مؤلفه انفسی طرح و بدان پاسخ داده می‌شود. در آثار فارسی، مقالاتی از متز یا درباره متز ترجمه یا تألیف شده است،^۷ ولی با توجه به تقریرهای مختلف نظریه متز، هر یک از آثار فارسی نیز ناظر به یکی از تقریرهای او بوده است. آخرین تقریر او تحت عنوان «نظریه

1. naturalism
2. Supernaturalism
3. objectivism
4. subjectivism
5. consequentialism
6. non-consequentialism

۷. برای مثال، نک. کریمی قدوسی، زینب، و علی‌زمانی، امیرعباس. (۱۳۹۰). بررسی دیدگاه تدنوس متز در باب «خدا و معنای زندگی» و نقد آن از دیدگاه علامه طباطبایی (ره). *فلسفه و کلام اسلامی*، ۱، ۶۳-۹۲.
متز، تدنوس. (۱۳۸۲-الف). آیا هدف خداوند می‌تواند سرچشمه زندگی باشد؟. ترجمه محمد سعیدی مهر. *نقد و نظر*، ۲۹-۳۰، ۱۸۴-۱۴۹.

متز، تدنوس. (۱۳۸۲). آثار جدید درباره معنای زندگی. ترجمه محسن جوادی. *نقد و نظر*، ۲۹-۳۰، ۲۶۶-۳۱۴.
متز، تدنوس. (۱۳۹۰). معنای زندگی. ترجمه زهرا رمضان‌لو. *کتاب ماه دین*، ۱۶۵، ۱۶-۲۷.
متز، تدنوس. (۱۳۹۰). ملاحظه انتقادی بر دیدگاه بایر و کاتینگهام در باب معنای زندگی. ترجمه سید مصطفی موسوی اعظم. *کتاب ماه فلسفه*، ۴۷، ۹۲-۱۰۰.

متز، تدنوس. (۱۳۹۲). آیا جاودانگی شرط لازم معنای زندگی است؟. ترجمه سید مصطفی موسوی اعظم. *کتاب ماه فلسفه*، ۷۲، ۸۱-۹۰.

بنیادین» را بیات و اشراقی (۱۳۹۹) ارائه کرده‌اند. اما هیچ یک از مقالات فارسی مستقلاً به نقد و بررسی انتقادات وارد بر نظریه او نپرداخته‌اند و این مقاله به همین وجه می‌پردازد. در مقالات انگلیسی ابعاد مختلف نظریه متز بررسی شده است، ولی در مقاله حاضر تنها به مقالاتی اشاره می‌شود که به نقد و بررسی مؤلفه‌های انفسی و آفاقی نظریه وی پرداخته‌اند.

نظریه متز

نظریه غیرنتیجه‌گرایانه متز از دو مؤلفه انفسی و آفاقی تشکیل شده است. او مؤلفه انفسی نظریه خویش را «ساحت عقلانی» انسان دانسته و با ارائه تفسیر گسترده‌ای از آن معتقد است که این ساحت تنها منحصر به انسان است و حیوانات فاقد آن هستند. او با (۱) تفکیک ساحت انسان به عقلانی و حیوانی، و (۲) تمایز گذاشتن بین معنا و لذت با تکیه بر وجوه تفاوت و اشتراک آن‌ها، و (۳) تعیین حوزه‌های حقیقت، اخلاق و زیبایی به مثابه حوزه‌های متناسب با ساحت عقلانی، بر این گمان است که معنای زندگی را باید در ساحت عقلانی و حوزه‌های متناسب با آن و لذت را در ساحت حیوانی انسان و حوزه‌های متناسب با آن جستجو کرد.

از سوی دیگر، متز با (۱) تفکیک شروط اساسی و غیراساسی و (۲) ارائه تفسیری متافیزیکی از آن‌ها تلاش کرده است تا راه را برای تعیین ارزش‌های آفاقی نظریه خویش باز کند. به باور او، هر گونه کنش انسان که معطوف به حفظ و رشد (۱) فرد انسان، (۲) نوع انسان، و (۳) محیط زیست انسان یا، به تعبیر وی، «شروط اساسی وجود انسان» باشد، معنابخش خواهد بود. به گمان وی، به مدد شروط اساسی فوق می‌توان معناداری زندگی انسان‌ها را تبیین کرد، یعنی نشان داد که اولاً شروط فوق از شروط اساسی برای معناداری زندگی‌اند؛ ثانیاً هر کنش انسانی که معطوف به یکی از سه شرط فوق باشد به زندگی انسان معنا خواهد بخشید، زیرا تحقق و رشد این شروط در زندگی انسان‌ها به تحقق ساحت عقلانی زندگی آنان کمک می‌کند و کمک به تحقق و رشد ساحت عقلانی به زندگی معنا خواهد داد؛ ثالثاً در پرتو شروط اساسی، می‌توان معنابخشی سایر کنش‌ها در زندگی انسان را به عنوان شروط/امور غیراساسی زندگی تبیین کرد. برای مثال، فضا-زمان، گرانش و نور از جمله شروط/امور اساسی برای محیط زیست انسان هستند، و هر گونه کنش انسانی که معطوف به آنها باشد زندگی را معنادار می‌کند، و معناداری بسیاری از کنش‌های دیگر در زندگی انسان را نیز می‌توان با تکیه بر آنها تبیین کرد.

متز سه بار نظریه خویش را ویرایش کرده است، ولی هیچ یک از پیش‌فرض‌های فوق را کنار نگذاشته و تنها با افزودن قیودی تقریر جدیدی ارائه داده است. او در تقریر اولیه از نظریه خویش معتقد است که «تنها اگر هر فرد انسانی در زندگی خویش اولاً به طور اساسی نسبت به جنبه عقلانی زندگی خویش جهت‌گیری مثبتی داشته باشد، ثانیاً جهت‌گیری مثبت وی معطوف به شروط اساسی وجود انسان باشد،

زندگی او معنادار است (Metz, 2011, p. 401; 2013, p. 222; 2015a, p. 113).

متر با انتقاد از تقریر اولیه از نظریه خویش معتقد است که در تقریر اولیه (۱) به نقش منفی نقض ارزش‌های اساسی اخلاقی در معنای زندگی توجه نشده است. این در حالی است که یک نظریه معنای زندگی نه تنها باید نشان دهد که رفتارهایی که ارزش‌های اساسی اخلاقی را نقض می‌کنند معنابخش نیستند، بلکه باید نشان دهد که اینها معنادار هستند (Metz, 2013, pp. 233-234). (۲) در تقریر نخست به نقش جهت‌گیری‌های سلبی انسان‌ها، مانند بیزاری جستن، ابراز تنفر و انزجار نسبت به بی‌عدالتی یا تحقیر انسان‌ها، در معنابخشی به زندگی نیز توجه نشده است. به گمان او، همان‌طور که جهت‌گیری مثبت/ایجابی انسان‌ها نسبت به ارزش‌های آفاقی ساحت عقلانی به معناداری زندگی کمک می‌کند، مانند تلاش برای دست‌یابی به ارزش‌های آفاقی، خواستن و پیگیری آن‌ها و قدر دانستن آن‌ها، جهت‌گیری سلبی انسان‌ها به ارزش‌های منفی و زشت آفاقی، مانند نفرت، بیزاری و احساس بد نسبت به ظلم و بی‌عدالتی و اجتناب از آن‌ها، نیز در معنابخشی زندگی تأثیر دارد. در نتیجه، هر اندازه گرایش‌های مثبت یک فرد به ارزش آفاقی بیشتر باشد، زندگی وی معنادارتر خواهد بود (Metz, 2013, p. 234).

اما متر تقریر سوم خود را نیز با به نقد کشیدن تقریر دومش ارائه کرده است. به باور او، (۱) در تقریرهای پیشین بین نگاه جزءنگرانه و کل‌نگرانه به زندگی تفکیک صورت نگرفته و تنها به نگاه جزءنگرانه توجه شده است. (نک. Metz, 2013) به گمان وی، علاوه بر نگاه جزءنگرانه، یعنی معناداری اجزای زندگی، باید نگاه کل‌نگرانه نیز داشت. زیرا طبق نگاه کل‌نگرانه، اگر اجزائی از زندگی انسان ارزش کمتری داشته باشند ولی بتوانند در مراحل بعدی زندگی موجب پیدایی اجزای ارزشمندتری گردند، زندگی معنادار خواهد بود. (۲) تقریرهای پیشین و دیگر نظریه‌های معنای زندگی به نقش کش‌ها و گرایش‌های معنادار در کاهش معنای زندگی بی‌توجه بوده‌اند. به همین جهت، به باور او، اگر ساحت عقلانی انسان نسبت به شروط اساسی وجود انسان گرایش منفی داشته باشد، این نه تنها زندگی را بی‌معنا می‌کند، بلکه از زندگی معناداری خواهد کرد. لذا او با اصلاح نظریه خویش، تقریر سوم از آن را این‌گونه ارائه کرده است که زندگی هر فرد انسانی معنادار است، اگر (۱) جنبه عقلانی خویش را به طور مثبت به سوی شروط اساسی وجود انسان سوق دهد یا دست‌کم نسبت به امور تهدیدکننده شروط اساسی وجود انسان جهت‌گیری منفی داشته باشد، به گونه‌ای که بتواند زندگی او را تحت تأثیر خویش قرار دهد؛ (۲) کش‌های او مستلزم نقض ارزش‌های اساسی اخلاقی نباشد. البته، به باور او، اگر جنبه عقلانی انسان نسبت به شروط اساسی وجود انسان گرایش منفی داشته باشد، نه تنها زندگی وی معنادار نخواهد شد، بلکه کش‌های معنادار در زندگی وی از معناداری زندگی وی خواهد کاست (Metz, 2013, p. 235).

اگرچه متر معتقد است که آخرین تقریر وی در مقایسه با نظریه‌های رقیب توان تبیین بهتر و بیشتری از معناداری زندگی انسان‌ها دارد (Metz, 2013, p. 235)، همچنان نظریه خویش را نیازمند تدقیق و ایضاح بیشتری برای تعیین مؤلفه‌های آن می‌داند، زیرا معتقد است که ارائه متغیرهای اساسی در نظریه وی

همچنان نیاز به دقت و ایضاح دارد. نظریه متز دارای مؤلفه‌های گوناگونی است که در یک مقاله نمی‌توان به همه آن‌ها پرداخت. لذا در این نوشتار به توضیح دو مؤلفه انفسی و آفاقی نظریه وی و ارزیابی انتقادات وارد شده بر آنها می‌پردازیم.

مؤلفه انفسی: ساحت عقلانی

متز بر این باور است که انسان‌ها باید نوعی گرایش مثبت به ارزش‌های آفاقی داشته باشند تا زندگی معناداری داشته باشند. وی، با تفکیک ساحت‌های انسان‌ها به ساحت عقلانی و غیرعقلانی، معتقد است که ساحت غیرعقلانی میان حیوانات و انسان‌ها مشترک است و ناظر به جنبه‌هایی مانند حفظ و بقای زندگی، تجربه ادراک حسی و احساس لذت است. اما ساحت عقلانی ناظر به جنبه‌هایی مانند هوش شهودی و شناختی انسان‌ها است که حتی حیوانی مانند شامپانزه‌ها با بالاترین دریافت شناختی نیز فاقد آن هستند (Metz, 2013, p. 223). متز با ارائه برداشت گسترده‌ای از ساحت عقلانی، به تعبیر اسکنلن (۱۹۹۸)، هر گونه «نگرش حساس به داوری»^۱ را در این ساحت جا داده است. به عبارت دیگر، متز بر این گمان است که هر گونه کنش و رفتاری را که بتوان به نفع آن دلیل/استدلال ارائه کرد، در ساحت عقلانی جای دارد، زیرا کنش‌ها و رفتارها در ساحت عقلانی بر خلاف مثلاً گرسنگی متکی به نوعی نگرش اندک نسبت به داوری حساس است، یعنی می‌توان آن نگرش را ارزیابی و داوری کرد. بنابراین، ساحت عقلانی نه تنها کارکردهای شناختی انسان‌ها و کنش‌های توأم با هدف وی را در بر می‌گیرد، مانند بازی و ورزش کردن، عشق ورزیدن به دیگران، و پیشبرد عدالت، بلکه طیف وسیعی از گرایش‌های گزاره‌ای^۲ مانند نیت‌ها، باورها و تمایلات انسان‌ها را نیز در بر می‌گیرد، زیرا می‌توان آنها را در قالب گزاره ارائه کرد و درباره آن‌ها تأمل و به نفع آن‌ها دلیل اقامه کرد.

متز با تکیه بر برداشت خویش از ساحت عقلانی، این ساحت را مؤلفه انفسی نظریه خویش شمرده است، زیرا ناظر به حالات ذهنی، گرایش‌ها، احساسات، هیجانات و عواطف انسان‌ها است که تحت کنترل او هستند - هرچند غیرمستقیم - و می‌توان درباره آن‌ها داوری عقلانی کرد. افزون بر این نکته، به باور وی، ساحت عقلانی تنها منحصر به تأمل و تصمیم‌گیری و استدلال‌ورزی و کنش‌های توأم با هدف نیست و گستره زیادی از کنش‌های انسان‌ها مانند جنبه احساسی و عاطفی انسان‌ها را نیز در بر می‌گیرد. به همین جهت، مواردی مانند عدم تمایل به سیگار کشیدن با تکیه بر آسیب‌زا بودن آن، لذت بردن از کامیابی دوست خویش، گرایش به کارهای هنری و خوشحال شدن از کامیابی تحصیلی فرزند دانشجوی خویش نیز در ساحت عقلانی جای دارند و در نتیجه معنابخش‌ند. زیرا اینها یا از زمره گرایش‌های

1. judgment-sensitive attitude

2. propositional attitudes

گزاره‌ای اند، که برخاسته از کارکرد شناختی قوه عاقله‌اند یا از زمره گرایش‌هایی‌اند که متأثر از قوه عاقله‌اند. در نتیجه، به باور وی، لذت به صرف لذت بردن معنابخش نیست، ولی اگر برخاسته از نوعی تأمل و تصمیم انسان به عنوان کارکردهای ساحت عقلانی وی باشد، معنابخش است (Metz, 2013, p. 223).

متز با تکیه بر تبیین خویش از مؤلفه انفسی بر این باور است که اولاً برخی از نظریه‌های انفسی به رغم توجه به جنبه انفسی در معنابخشی به زندگی، توصیف دقیقی از آن ارائه نکرده‌اند، ثانیاً برخی از نظریه‌ها هم که توجه کرده‌اند، تنها به نقش ایجابی اهداف، امیال و احساساتی مانند عشق و لذت توجه کرده‌اند و نتوانسته‌اند انحصار معنابخشی به امور ایجابی فوق را تبیین کنند. اما به باور وی، ساحت عقلانی به مثابه مؤلفه انفسی نظریه وی، گستره‌ای از گرایش‌های گزاره‌ای ایجابی و سلبی را در بر می‌گیرد و در نتیجه تبیین بهتری از معناداری زندگی انسان‌ها ارائه می‌کند و از جذابیت بیشتری برخوردار است و در نتیجه بر نظریه‌های رقیب ترجیح دارد (Metz, 2013, p. 225).

اگرچه متز بر نقش مؤلفه انفسی در معنابخشی به زندگی تأکید دارد، ولی آن را به تنهایی کافی نمی‌داند و بر این باور است که باید ناظر به ارزش‌های آفاقی به مثابه مؤلفه آفاقی باشد. لذا نباید نظریه وی را در زمره نظریه‌های انفسی جای داد (Metz, 2013, p. 224).

مؤلفه آفاقی

متز معتقد است که تنها با تکیه بر مؤلفه انفسی یعنی جهت‌گیری مثبت انسان‌ها در ساحت عقلانی نمی‌توان به معنای زندگی دست یافت، بلکه باید جهت‌گیری مثبت انسان‌ها ناظر به ارزش‌های آفاقی به مثابه مؤلفه آفاقی باشد تا بتوان به معنای زندگی دست یافت. اما وی بر این باور است که هر نوع ارزش آفاقی هم به زندگی معنا نمی‌دهد، بلکه تنها ارزش‌های آفاقی‌ای می‌توانند به زندگی معنا دهند که متناسب با یا برخاسته از بسترهای معنابخش خوبی، حقیقت و زیبایی باشند. زیرا ارزش‌های برخاسته از قلمرو خوبی اخلاقی، حقیقت و زیبایی اولاً دارای ارزش ذاتی یعنی مستقل هستند و وابسته به منشأ ارزش دیگری نیستند، ثانیاً کاملاً متناسب با ساحت عقلانی انسان‌ها هستند، نه ساحت حیوانی. لذا ارزش‌های آفاقی برخاسته از ساحت حیوانی انسان‌ها مانند رفاه و آسایش نمی‌توانند به زندگی معنا دهند.

از سوی دیگر، متز معتقد است که اگرچه ارزش‌های متناسب با حوزه خوبی، حقیقت و زیبایی معنابخش‌اند، ولی باید ملاک یا ملاک‌هایی ارائه کرد تا بتوان به مدد آن‌ها مشخص کرد که چه ارزش‌هایی متناسب با حقیقت، خوبی و زیبایی هستند. متز با تفکیک بین شرط اساسی و غیراساسی ملاک‌های تشخیص ارزش‌های آفاقی معنابخش را توضیح داده است. وی نسبت میان شرط اساسی و غیراساسی را نوعی ضرورت متافیزیکی می‌داند که به موجب آن امور غیراساسی تنها با تکیه بر شروط اساسی تبیین می‌شوند. به بیان دیگر، شرط غیراساسی در وجود و تبیین و تحلیل وابسته به شرط یا شروط دیگر یعنی شروط اساسی‌اند.

او معتقد است که اولاً هر شرط اساسی لزوماً ضروری نیست، زیرا اگرچه شرط اساسی برای تبیین تحقق مشروط کافی است، ولی بدان معنا نیست که تحقق مشروط در گرو وجود آن است، زیرا شروط اساسی دیگر هم می‌توانند موجب تحقق مشروط شوند. ثانیاً هر شرط ضروری هم لزوماً اساسی نیست، زیرا اگرچه تحقق مشروط در گرو تحقق شرط ضروری است، ولی بدان معنا نیست که تنها با تکیه بدان بتوان تحقق مشروط را تبیین کرد. اگر از تفکیک بین «دلیل» و «علت» بهره بگیریم، می‌توان گفت که شروط اساسی به مثابه دلیل‌اند، یعنی به مدد آن‌ها می‌توان معناداری زندگی را تبیین کرد، ولی شروط ضروری به مثابه علت‌اند، یعنی تنها شروط تحقق مشروط‌اند، ولی به مدد آن‌ها نمی‌توان معناداری زندگی را تبیین کرد.

راه‌های تشخیص ارزش‌های آفاقی معنابخش

متر با تکیه بر تعریف خویش از شرط اساسی وجود انسان کوشیده است تا راه‌های تحقق ارزش‌های معنابخش به زندگی یا سازوکارهایی برای تشخیص راه‌های تحقق ارزش‌های متناسب با بسترهای معنابخش را ارائه کند.^۱ او معتقد است که هر گونه کنشی که معطوف به انسان باشد، یعنی به رشد هر فرد انسانی یا نوع انسان یا محیط زیست وی کمک کند، دارای ارزشی متناسب با بسترهای خوبی، حقیقت و زیبایی است و می‌توان تنها با تکیه بدان‌ها به مثابه شروط اساسی معناداری زندگی انسان را تبیین کرد، ولی کنش‌های دیگر انسان که معطوف به یکی از سه جنبه فوق نیستند از امور غیراساسی برای زندگی انسان هستند، یعنی با تکیه بدان‌ها نمی‌توان معناداری زندگی انسان را تبیین کرد و باید به مدد شروط اساسی از معناداری آن‌ها دفاع کرد (Metz, 2013, p. 226; 2011, p. 402).

متر با ارائه راه‌های تحقق ارزش‌های متناسب با بسترهای سه‌گانه خوبی، حقیقت و زیبایی، معنابخشی کنش‌هایی مانند کشف علمی، یادگیری و افزایش اطلاعات انسان‌ها، حفاظت از طبیعت یا تکریم و احترام به انسان‌های دیگر را تبیین می‌کند، زیرا تمام این موارد معطوف به رشد شخصیت هر فرد انسانی یا نوع انسانی یا محیط زیست اوست، و در نتیجه به زندگی وی معنا می‌بخشند. او با تکیه بر راه‌های تحقق ارزش‌های متناسب با بسترهای سه‌گانه خوبی، حقیقت و زیبایی کوشش کرده است تا شهود انسان‌ها درباره معناداری برخی کارهای برجسته در زندگی انسان‌های بزرگ را نیز تبیین کند. او با اشاره به زندگی اینشتاین و نظریه‌های علمی او معتقد است که زندگی وی بدان جهت معنادار است که

۱. بیات و اشراقی (۱۳۹۹) «شروط اساسی» و «قلمرو ارزش‌های معنابخش حقیقت، خوبی و زیبایی» در نظریه متر را یکی گرفته‌اند، ولی همان‌طور که بیان شد، متر «شروط اساسی» را از «قلمرو ارزش‌های معنابخش حقیقت، خوبی و زیبایی» تفکیک کرده و بر این باور است که شروط اساسی در یکی از بسترهای معنابخش فوق به زندگی معنا می‌دهند.

اولاً نظریه بزرگ علمی وی به پرورش کارکردهای شناختی و افزایش ظرفیت‌های فکری انسان‌های دیگر کمک قابل توجهی کرده است، و ثانیاً نظریه نسبیت وی درباره اموری همچون گرانش، فضا-زمان و نور است که معطوف به محیط زیست انسان در جهان است و کمک به رشد کیفیت محیط زیست انسان‌ها از شروط اساسی معناداری است و با تکیه بدان می‌توان معناداری زندگی انسان را تبیین کرد (Metz, 2015a, p. 115; 2013, p. 229).

به باور وی، اموری مانند ارتباطات، اجتماعی شدن و کار نیز بدان جهت معنابخش‌اند که به رشد و توسعه زندگی نوع بشر کمک می‌کند و کمک به زندگی نوع بشر از شروط اساسی معناداری زندگی انسان است (Metz, 2015b, pp. v-vi). همچنین، وی داوری انسان‌ها درباره معناداری زندگی نلسون ماندلا را این گونه تبیین می‌کند که فداکاری‌های بسیار زیاد او در مبارزه علیه آپارتاید و رهایی مردم سیاه‌پوست از تبعیض نژادی و استبداد سبب شد تا اولاً شخصیت انسانی هموطنان وی که آسیب دیده بود^۱ حفظ شود و آنان با رهایی از فضای استبداد و تبعیض نژادی حقوق انسانی خود مانند خودمختاری در تصمیم‌گیری و برابری و آزادی را بیابند، ثانیاً تلاش‌های وی به کیفیت زندگی اجتماعی هموطنان خویش کمک کرد. به باور متز، استقلال هر فرد انسانی در تصمیم‌های گوناگون در زندگی خویش و ارتقای کیفیت زندگی هموطنان ماندلا از شروط اساسی برای معناداری زندگی است. از سوی دیگر، زندگی هر فرد انسانی متأثر از روابط وی با دیگر انسان‌ها نیز هست. لذا انسان‌ها از رهگذر زندگی اجتماعی احساس هویت می‌کنند و در پرتو آن به نیازهای یکدیگر پاسخ می‌دهند. به همین جهت، توجه به این جنبه از زندگی نوع بشر از شروط اساسی معناداری است (Metz, 2013, pp. 227-228). متز بر این باور است که نظریه وی صرفاً ناظر به نمونه‌های ممتازی مانند ماندلا و مادر ترزا نیست، بلکه با تکیه بدان می‌توان معناداری بسیاری از جنبه‌های روزمره زندگی افراد عادی را مانند استدلال‌ورزی، روابط عاشقانه و دوستانه، رشد و پرورش کودکان، کمک به رهایی دیگران از بیماری و رنج و... را نیز تبیین کرد (Metz, 2013, p. 228).

انتقادات به نظریه متز

اگرچه نظریه متز از جنبه‌های گوناگون نقد و بررسی شده است، در این مقاله تنها انتقادات به معنابخشی نگاه غیرنتیجه‌گرایانه وی به معنای زندگی و مؤلفه‌های انفسی و آفاقی نظریه وی را ارزیابی خواهیم کرد که ایدو لندو (۲۰۱۲)، استیون کرشنر (۲۰۱۴) و مینائو کوکیتا (۲۰۱۵) مطرح کرده‌اند.

۱. یکی از ویژگی‌های بارز نظام‌های آپارتایدی جلوگیری از ایجاد تشکلهای قومی و فرهنگی است. برای مثال، در آفریقای جنوبی، دانش‌آموزان بومی اجازه استفاده از زبان مادری خود در مدرسه را نداشتند. نادیده گرفتن فرهنگ سنتی بومی سیاه‌پوستان و تحقیر آن نسبت به فرهنگ زندگی سفیدپوستان از دیگر مواردی است که در زمان ماندلا بیانگر تخریب بُعد جمعی زندگی سیاه‌پوستان بود (Metz, 2013, p. 228).

دفاع از معنابخشی نگاه نتیجه‌گرایانه به معنای زندگی

مارک ولز در مقاله «معنا در نتیجه‌گرایی»، با انتقاد از نظریه غیرنتیجه‌گرایانه متز، معتقد است که با استفاده از نظریه‌های اخلاق پیامدگرا می‌توان زمینه ورود نگاه نتیجه‌گرایانه به معنای زندگی را فراهم آورد (Wells, 2015, p.169). لندو نیز معتقد است که اگرچه متز با تمسک به برخی شهودهای انسان‌ها سعی کرده است تا از نگاه غیرنتیجه‌گرایانه خویش به معنای زندگی دفاع کند، ولی با برداشتی نتیجه‌گرایانه از مثال‌های متز می‌توان گفت معناداری زندگی در گرو کسب نتایج و دستاوردهای موفقیت‌آمیز در زندگی است. طبق این برداشت، با تکیه بر شهود انسان‌ها نیز می‌توان گفت معناداری زندگی این افراد تنها برخاسته از گرایش مثبت ساحت عقلانی آنان نسبت به ارزش‌های آفاقی نیست، بلکه «موفقیت» نیز سهمی اساسی در معناداری زندگی آنان دارد (Landau, 2012, p. 511).

لندو با ارائه دو تصویر از زندگی اینشتاین واقعی و فرضی توضیح می‌دهد که اینشتاین فرضی را در نظر بگیرد که در تمام مراحل زندگی خویش، جز در برهه‌ای که اینشتاین واقعی به موفقیت رسید، مانند اینشتاین واقعی بوده است، یعنی زندگی وی مانند اینشتاین واقعی به طور اساسی معطوف به ساحت عقلانی خویش است تا به نظریه نسبیست دست پیدا می‌کند. اما دانشمند دیگری که هم‌عصر اینشتاین فرضی بوده است، به نظریه نسبیست دست پیدا کرده و زودتر از وی نظریه نسبیست را منتشر کرده است و اینشتاین فرضی بر خلاف اینشتاین واقعی در انتشار نظریه نسبیست به نام خویش ناکام مانده است. لندو معتقد است که شهود انسان‌ها زندگی اینشتاین فرضی را مانند انیشتن واقعی معنادار نمی‌داند، زیرا در نهایت زندگی وی توأم با موفقیتی نبوده است. وی با اشاره به زندگی مادر ترزا هم بر این باور است که اگر مادر ترزا، به رغم فداکاری‌های فراوان در زندگی خویش، موفق به نجات حتی یک نفر هم نمی‌گردید، شهود انسان‌ها زندگی وی را معنادار نمی‌دانستند. بنابراین، به باور لندو، «دستاوردها و موفقیت‌ها» نقش مهمی در معناداری کنش‌های انسان و در نتیجه در ارزیابی معناداری زندگی انسان‌ها دارد، که این با دیدگاه غیرنتیجه‌گرایانه متز ناسازگار است (Landau, 2012, pp. 511-512).

متز با اشاره به وضعیت زندگی زوج با استعدادی که باید میان اشتغال هر دو یا اشتغال مرد و ماندن زن در خانه تصمیم بگیرند بر این باور است که اگرچه از منظر نتیجه‌گرایانه هر تصمیمی که به نتایج و دستاوردهای بیشتری بینجامد معنادارتر است، اما طبق تقریر اولیه از نظریه غیرنتیجه‌گرایانه خویش تصمیم بر اشتغال هر دو تصمیم درست‌تری است، زیرا اگر زن با پیگیری کار حرفه‌ای خویش بتواند گرایش مثبت ساحت عقلانی خود را ارتقا دهد می‌تواند به زندگی خود معنا دهد. اما متز معتقد است که در تقریر اولیه از نظریه خویش صرفاً به تأثیر گرایش مثبت جنبه عقلانی هر شخص نسبت به خودش توجه شده و تأثیر گرایش مثبت نسبت به دیگران نادیده گرفته شده است. لذا با اصلاح نظریه خویش بر این باور است که نه تنها گرایش مثبت نسبت به ساحت عقلانی خویش در معنابخشی به زندگی مؤثر است، بلکه گرایش مثبت نسبت به ساحت عقلانی دیگران نیز در معنابخشی به زندگی تأثیر دارد. لذا

تصمیم زن به ماندن در خانه و کمک به همسرش نیز به زندگی زن معنا می‌بخشد، زیرا کمک زن به همسرش به گرایش مثبت ساحت عقلانی وی هم کمک می‌کند (Metz, 2015a, p. 116). بنابراین، متز با اصلاح نظریه خویش به انتقاد لندو از زندگی اینشتاین فرضی یا فداکاری‌های مادر ترزا بدون این که به نجات یک انسان انجامیده باشد، این گونه پاسخ می‌دهد که زندگی آنان به ساحت عقلانی دیگران گرایش مثبت داشته و به رشد و تقویت ساحت عقلانی آنان کمک کرده و گرایش مثبت به ساحت عقلانی دیگران هم معنا بخش است.

بنابراین، استناد لندو به شهود انسان‌ها برای دفاع از معناداری صرف تلاش و فداکاری انسان‌ها و در نتیجه دفاع از نظریه نتیجه‌گرایانه به معنای زندگی کافی نیست و باید تبیینی از آن‌ها ارائه کرد که از تبیین غیرنتیجه‌گرایانه متز بهتر باشد. متز در پاسخ با ارائه تبیینی از شهودهای انسان‌ها معتقد است که نقش موفقیت‌ها و دستاوردها را در معنا بخشی نادیده نگرفته است، اما بر این باور است که هر موفقیتی معنا بخش نیست، بلکه موفقیت و دستاوردی در زندگی معنادار است که (۱) برخاسته از گرایش مثبت به ساحت عقلانی انسان‌ها باشد، (۲) قابل پیش‌بینی باشد، حتی اگر از ابتدا دست‌یابی به آن در نظر گرفته نشده باشد، (۳) تصادفی نباشد و نتوان به سهولت به نتایج و دستاوردها دست یافت، بلکه دست‌یابی به آن توأم با مشقت و سختی باشد، (۴) دست‌یابی به آن با توسل به رفتارهای توأم با تحقیر نباشد. بنابراین، طبق نظریه متز، شهود انسان‌ها زندگی عدالت‌خواهانی را که در راه مبارزه با ظلم و استبداد تلاش و فداکاری کرده و زندگی خود را وقف دست‌یابی به تحقق عدالتی می‌کنند که حتی در زمان حیات آنان نیز به نتیجه نرسیده یک زندگی معنادار می‌داند. سوزان ولف نیز، با اشاره به دانشمندانی که به اهداف علمی خود نرسیده‌اند، معتقد است زندگی ایشان نیز معنادار است، زیرا آنان در روند دست‌یابی به اهداف خویش با انواع فعالیت‌های فرعی با اهداف کوچک‌تر مشارکت کرده‌اند که هم با هدف اصلی آنان هم‌جهت بوده و هم با بسیاری از دانشجویان و دانشمندان مواجه شده‌اند که ارتباط با هر یک از آنان می‌تواند به معنا بخشی زندگی آنان کمک کند (Wolf, 2010, p. 106). اما شهود انسان‌ها کار پزشکی که فردی را به بهانه سرما خوردگی به قتل می‌رساند تا از اعضای بدن او برای نجات جان پنج نفر دیگر استفاده کند معنادار نمی‌داند، هرچند نتیجه‌ای نیک در پی داشته است (Metz, 2015a, p. 116).

علاوه بر نکات فوق، می‌توان زندگی دانشمندانی که به رغم تلاش فراوان به نتیجه و دستاوردی نرسیده‌اند معنادار شمرد، زیرا پیشرفت علمی به شرایط گوناگونی وابسته است که یکی از آن شرایط تلاش‌های این نوع دانشمندان است. لذا، انجام تحقیق علمی، صرف نظر از موفقیت یا عدم موفقیت آن، موهون ارزش‌هایی مانند خلاقیت فکری، استعداد، درستکاری، صبر، نظم و انضباط و عزم است که کار دانشمندان را معنادار می‌سازد. بنابراین، نظریه غیرنتیجه‌گرایانه متز قابل دفاع‌تر است.

انتقادات به مؤلفه انفسی نظریه متز

۱. ناسازگاری با شهود انسان‌ها

متز با تکیه بر مؤلفه انفسی نظریه خویش در صدد است تا هم معناداری زندگی افرادی مانند اینشتاین و داروین و هم معناداری زندگی انسان‌های عادی را تبیین کند. زیرا به باور وی، هم اینشتاین و داروین با ارائه نظریه‌های علمی گرایش مثبت جنبه عقلانی خویش را نسبت به جنبه آفاقی یعنی کشف حقائق علمی نشان داده‌اند، هم انسان‌های عادی با کوشش فراوان تلاش کرده‌اند تا نظریه‌های اینشتاین و داروین را مطالعه کنند و بفهمند. به باور وی، اگرچه زندگی این افراد مانند اینشتاین و داروین به کشف حقیقت نینجامیده است، ولی گرایش مثبت ساحت عقلانی آنان معطوف به ارزش آفاقی یعنی یادگیری و فهم نظریه‌های علمی بوده است.

اما به باور لندو، مؤلفه انفسی نظریه متز با شهود انسان‌ها ناسازگار است، زیرا اگرچه گاهی افراد عادی برای فهم و مطالعه نظریه‌های علمی در مقایسه با امثال اینشتاین و داروین تلاش بیشتری می‌کنند، و در نتیجه گرایش مثبت ساحت عقلانی آنان نیز به طور اساسی معطوف به یکی از شروط اساسی برای تحقق معناداری زندگی است، ولی شهود انسان‌ها صرف تلاش افراد عادی برای دست‌یابی به سطوح عالی معنای زندگی را کافی نمی‌داند و نشان می‌دهد که باید مانند اینشتاین و داروین یکی از ارزش‌های متناسب با بسترهای حقیقت، خوبی و زیبایی را تحقق بخشید. لذا شهود انسان‌ها تنها بیانگر معناداری زندگی امثال اینشتاین و داروین در سطح عالی معناداری است (Landau, 2012, pp. 507-8, Metz, 2015a, p. 118).

متز هم معتقد است که معناداری زندگی افراد عادی در سطح معناداری زندگی اینشتاین نیست. لذا در پاسخ به لندو، با افزودن قید «پیشرفت نسبت به گذشته» به مؤلفه انفسی نظریه خویش، تلاش می‌کند تا از معنادارتر بودن زندگی افرادی مانند اینشتاین تبیین بهتری ارائه کند و نشان دهد که نظریه‌های این افراد نسبت به گذشته نوعی پیشرفت داشته است. لندو معتقد است که پاسخ متز نه تنها مشکل را برطرف نمی‌کند، بلکه گستره نظریه متز را هم محدودتر خواهد کرد. زیرا با افزودن قید «پیشرفت نسبت به گذشته»، نظریه متز توان تبیین معنابخشی نظریه‌هایی را ندارد که تنها از وقوع حادثه‌ای پیشگیری کرده‌اند که می‌توانست به نابودی وضعیت موجود بینجامد و کمکی به پیشرفت زندگی انسان‌ها نسبت به گذشته نداشته‌اند. لندو با اشاره به نظریه‌هایی مانند برخورد سیارک با کره زمین و نابودی آن و ساکنانش یا نظریه‌ای که از شیوع اپیدمی ایدز یا تخریب محیط زیست جلوگیری می‌کند یا نظریه‌ای که با گرم شدن زمین مقابله می‌کند، معتقد است که طبق قید «پیشرفت نسبت به گذشته»، نمی‌توان زندگی ارائه‌کنندگان این نوع نظریه‌ها را معنادار شمرد، زیرا نظریه‌های ایشان پیشرفتی نسبت به گذشته نداشته‌اند. اما شهود انسان‌ها زندگی آنان را دارای معناداری بسیار عالی می‌داند. بنابراین، به نظر لندو، نظریه‌هایی که به پیشرفت نسبت به گذشته کمکی نمی‌کنند و تنها از بدتر شدن زندگی انسان‌ها جلوگیری می‌کنند نیز

معنابخش اند (Metz, 2015a, p. 118; 2011, pp. 404-405).

متز با اذعان به معناداری نظریه‌های فوق بر این باور است که قید «پیشرفت نسبت به گذشته» نظریه‌های فوق را نیز در بر می‌گیرد، زیرا نظریه‌های این دانشمندان باعث پیشگیری از وقوع وضعیت‌های بغرنجی در جهان خواهد شد که به مراتب بهتر از وضعیتی است که بدون نظریه‌های آنان رخ می‌داد (Metz, 2015a, p. 118).

افزون بر پاسخ متز، به نظر می‌رسد که انتقاد لندو از جنبه دیگر هم وارد نیست. زیرا اگر «پیشرفت نسبت به گذشته» را نوعی افزایش داده‌ها، اطلاعات، آگاهی و توانمندی و قابلیت انسان‌ها بدانیم، می‌توان تلاش دانشمندانی را هم که از وقوع وضعیتی وخیم و بغرنج در زندگی انسان‌ها روی زمین پیشگیری می‌کنند «پیشرفت نسبت به گذشته» شمرد. این نظریه‌ها موجب خواهند شد تا انسان‌ها در مواجهه با چنین رویدادهای تهدیدآمیزی نسبت به گذشته از توانایی بیشتری برخوردار شوند و افزایش توانایی نوعی پیشرفت شمرده می‌شود. افزون بر این، چنین نظریه‌هایی می‌توانند مقدمات نظریه‌هایی باشند که توأم با موفقیت‌های بزرگ علمی و فناوری است. بنابراین، افزودن قید «پیشرفت نسبت به گذشته» گستره نظریه متز را محدودتر نخواهد کرد و نظریه‌های فوق را نیز می‌توان «پیشرفت نسبت به گذشته» شمرد.

متز با توجه به انتقاد لندو، نظریه خود را اصلاح کرده و معتقد است که معنابخشی خوبی، حقیقت و زیبایی به زندگی در گرو این است که اولاً هر فرد انسانی از قابلیت‌های ساحت عقلانی خویش بهره‌بردار؛ ثانیاً با تکیه بر گرایش مثبت ساحت عقلانی زندگی خویش به تحقق یکی از شروط اساسی معناداری زندگی از محدوده زندگی شخصی فراتر رود و به پیشرفت جهان چه پیشرفت ایجابی چه سلبی کمک کند، یعنی مثلاً مانع وقوع حوادثی شود که به نابودی وضعیت موجود می‌انجامد؛ ثالثاً کارهای وی در زندگی به نقض ارزش‌های اساسی اخلاقی نینجامد (Metz, 2015, p. 119).

۲. عدم توجه به نقش جنبه‌های عاطفی در مؤلفه انفسی

به گمان کرشنر، نظریه متز با تأکید بر ساحت عقلانی به نظریه اخلاقی کانت نزدیک شده و تنها به نقش ساحت عقلانی در معنابخشی توجه کرده است. ولی این گونه نیست که ساحت عقلانی تنها راه برای ارتباط با ارزش‌های معنابخش در زندگی و تحقق یکی از شروط اساسی معناداری زندگی باشد. کرشنر بر این باور است متز نقش جنبه احساسی و عاطفی زندگی مانند عشق و مهرورزی و روابط عاطفی و خانوادگی را در معنابخشی به زندگی نادیده گرفته و نمی‌تواند معناداری این جنبه‌ها را تبیین کند (Metz, 2014, p. 104; Kershnar, 2014, p. 99). کرشنر زندگی یک مادر بزرگ و نوه‌اش را با هم مقایسه می‌کند و می‌گوید مادر بزرگ به جنبه عقلانی و شروط اساسی معناداری زندگی توجه نکرده، ولی فرزندان شاد و سالمی دارد؛ از سوی دیگر، نوه وی فیلسوف دانشگاه هاروارد شده و افراد زیادی با مطالعه آثارش تحت تأثیر دیدگاه‌های او هستند و به جنبه عقلانی و شروط اساسی معناداری زندگی توجه کرده است،

ولی در عین حال زندگی شادی ندارد. او سپس از این مثال نتیجه می‌گیرد که طبق مؤلفه انفسی نظریه متز، زندگی نوه فیلسوف معنادار یا معنادارتر است، و زندگی مادر بزرگش یا معنادار نیست یا معنای کمتری دارد. اما شهود انسان‌ها زندگی مادر بزرگ را هم که به جنبه عقلانی و شروط اساسی معناداری زندگی توجه نکرده است معنادارتر یا دست‌کم معنادار می‌داند (Kershnar, 2014, pp. 99-100).

اگرچه متز دیدگاه کرشنر درباره شباهت نظریه خویش به نظریه اخلاقی کانت را می‌پذیرد، ولی معتقد است که پیش فرض انتقاد کرشنر بر تفکیک دو حوزه احساسات و عقلانیت از یکدیگر استوار است که ریشه در دیدگاه‌های کانت دارد که قلمرو عقلانیت را تنها در اصول جهان‌شمول و استنتاجات ضروری می‌شمرد. اما متز با ارائه برداشت گسترده‌ای از ساحت عقلانی بر این گمان است که جنبه‌های احساسی و عاطفی تحت تأثیر قوای شناختی است، و در نتیجه توانایی درک، حفظ و ارزیابی حالات روانی نیز در ساحت عقلانی می‌گنجد. به همین جهت می‌توان آن‌ها را نیز داوری عقلانی و اخلاقی کرد. لذا به باور او، اولاً نه تنها روشن نیست که زندگی مادر بزرگ از زندگی نوه وی معنادارتر است، بلکه بسیاری از فلاسفه قاطعانه بر این باورند که زندگی نوه معنادارتر از زندگی مادر بزرگ او است (Metz, 2014, pp. 104-105)؛ ثانیاً می‌توان با تکیه بر نظریه وی کاملاً از معنابخشی عشق و دوستی دفاع کرد، زیرا عشق و دوستی گرایش مثبت ساحت عقلانی نسبت به تحقق شروط اساسی معناداری زندگی را در انسان‌ها برمی‌انگیزد. به بیان دیگر، دوستی و عشق‌ورزی به معنای همدلی با دیگران است، و لازمه همدلی با زندگی دیگران ابراز احساسات و عواطف متناسب با آن است، و ابراز احساسات مثبت و عشق نسبت به دیگران نیازمند استفاده از مجموعه پیچیده‌ای از هوشمندی است که برخاسته از ساحت عقلانی به عنوان مؤلفه انفسی نظریه اوست. به همین جهت هم متز بر این گمان است که حیوانات ناتوان از ابراز احساسات و عواطف در این سطح هستند و در نتیجه نمی‌توان از معناداری زندگی آنان سخن گفت (Metz, 2014, p. 105).

۳. عدم توجه به معناداری کنش‌های ربات‌های هوشمند

همان‌طور که بیان شد، مؤلفه انفسی نظریه متز بر تفکیک ساحت انسان‌ها به حیوانی و عقلانی استوار است و معناداری زندگی انسان‌ها در آن در گرو فراتر رفتن از ساحت حیوانی و توجه به ساحت عقلانی دانسته شده است. اما اگر با توجه به پیشرفت‌هایی که در حوزه هوش مصنوعی پدید آمده، یک ربات بتواند طبق یک برنامه به حفظ و رشد جنبه عقلانی، یعنی به رشد فرد و نوع انسانی و محیط زیست وی در بسترهای معنابخش کمک کند، می‌توان بدون نیاز به ساحت حیوانی و فرارفتن آن‌ها از ساحت حیوانی از معناداری کنش‌های آن‌ها دفاع کرد. به بیان دیگر، اگر بتوان توان محاسباتی در ربات‌های هوشمند را از قابلیت‌های ساحت عقلانی شمرد، می‌توان از معناداری کنش‌های آن‌ها هم دفاع کرد، بدون این که طبق نظریه متز نیازی به وجود ساحت حیوانی و فرارفتن از آن باشد. به تعبیر دیگر، اگر اولاً مقصود متز از ساحت عقلانی مجموعه‌ای از قابلیت‌های ادراکی شناختی و عاطفی باشد، ثانیاً بتوان توان محاسباتی در

ربات‌هایی هوشمند را درجه‌ای از ساحت عقلانی شمرد، می‌توان بدون نیاز به وجود ساحت حیوانی و فرارفتن از آن از ساحت عقلانی او و در نتیجه معناداری کنش‌های او نیز دفاع کرد.

اما اگر به تعبیر جان سرل، قابلیت درک یک مطلب را از قابلیت اجرا تفکیک کنیم و نشان دهیم که ربات‌های هوشمند تنها قابلیت اجرا دارند، تنها با تکیه بر قابلیت محاسباتی ربات‌های هوشمند نمی‌توان از ساحت عقلانی آنها و در نتیجه معناداری کنش‌های آنها دفاع کنیم، زیرا ربات‌های هوشمند تنها توان اجرای محاسبات را دارند. سرل با استدلال اتاق چینی^۱ معتقد است که فرد ناآشنا با ریاضیات در اتاق فرضی وی، با ارائه جواب درست $۴=۲ \times ۲$ به معنای واقعی محاسبه را درک نکرده است، بلکه صرفاً جواب یک محاسبه را به درستی ارائه کرده است (Searl, 1980). بنابراین، اگر رباتی بتواند طبق برنامه از پیش تنظیم‌شده مثلاً به انسان نیازمندی کمک کند، کنش معناداری نداشته است، زیرا درکی از آن نداشته و تنها قابلیت اجرای آن را داشته است.

انتقادات به مؤلفه آفاقی نظریه متر

۱. معنابخشی برخی شروط ضروری

لندو بر این باور است که تأکید متر بر تفکیک شروط اساسی و ضروری گستره نظریه او را به معنابخشی شروط اساسی محدود می‌کند و این محدودیت قابل دفاع نیست. زیرا شروط ضروری در تحقق بسیاری از فعالیت‌های معنابخش به زندگی نقش مهمی ایفا می‌کنند و تفکیک فوق معنابخشی بسیاری از شروط ضروری را نادیده می‌گیرد. لندو با اشاره به زندگی مادر ترزا، لویی پاستور (کاشف واکسن)، الکساندر فلمینگ (کاشف پنی‌سیلین) و زندگی دانشمندی که با نظریه خویش از برخورد سیارک به زمین جلوگیری کرد و جان بسیاری از انسان‌ها را نجات داد یا تکتیسینی که با ساخت قطعه فنی کوچکی موجب پیشرفت‌های بزرگ در آزمایش‌ها شده به گونه‌ای که بدون آن قطعه فنی کوچک امکان آزمایش‌های بعدی نبوده، نتیجه می‌گیرد که اگرچه شهود انسان‌ها معناداری زندگی این موارد را هم‌تراز با معناداری زندگی اینشتاین نمی‌داند، ولی باز هم آن را معنادار می‌داند (Landau, 2012, pp. 509-510). در نهایت، لندو بر این باور است که تفکیک متر قابل دفاع نیست و شروط ضروری نیز به زندگی معنا می‌بخشند. اگرچه متر با اشاره به استفاده هوشمندانه لندو از مثال‌های وی مانند جلوگیری از برخورد سیارک با زمین و مادر ترزا این نکته را می‌پذیرد که مثال‌های فوق برای نجات جان انسان است و نجات جان انسان‌ها از شروط ضروری برای حفظ وجود انسان‌ها است (Metz, 2015a, p. 120)، اما نکته اساسی این است که متر نقش

۱. جان سرل بر اساس این آزمایش فکری این گونه استدلال می‌کند که درست است که سیستم‌های دیجیتالی می‌توانند به ما در دست‌یابی به جواب‌ها کمک کنند، اما واقعیت این است که آنها به هیچ وجه درکی معناشناختی از محیط واقعی ارائه نمی‌کنند.

شروط ضروری در معناداری را رد نکرده است، بلکه معتقد است که با تکیه بر آنها نمی‌توان معناداری زندگی را تبیین کرد. لذا اگر بتوان تبیینی از آنها ارائه داد که ناظر به یکی از شروط اساسی معناداری باشند، می‌توان از معنابخشی آنها دفاع کرد. به همین جهت هم با ارائه تبیینی از معناداری فعالیت‌های مادر ترزا نشان داده است که زندگی مادر ترزا بدان جهت معنادار است که فعالیت‌های وی معطوف به زندگی معنوی انسان‌ها به مثابه یکی از شروط اساسی معناداری بوده است، نه صرفاً نجات آنان از بیماری و مرگ به مثابه یکی از شروط ضروری جان انسان‌ها (Metz, 2015a, p. 121).

۲. تردید در معنابخشی شروط اساسی

انتقاد دیگر لندو به نظریه متز این است که حتی اگر تفکیک شروط به اساسی و غیراساسی را بپذیریم، باز هم روشن نیست که چگونه شروط اساسی می‌توانند برای تبیین معناداری زندگی کافی باشند یا به مثابه شرط کافی باشند، زیرا تبیین معناداری منحصر به تحقق یک شرط اساسی نیست و شروط اساسی دیگری نیز می‌توانند معناداری زندگی را تبیین کنند. بنابراین، لزوماً با تحقق یک شرط اساسی نمی‌توان معناداری زندگی را تبیین کرد و به مدد شروط اساسی دیگری نیز تبیین‌پذیر است. بنابراین، شروط اساسی لزوماً کافی نیستند و تنها شرط اساسی‌ای که دارای قوت تبیینی بالایی باشد می‌تواند شرط کافی نیز باشد. اما دستیابی به این گونه شروط بسیار دشوار خواهد بود. زیرا تحقق شروط اساسی وابسته به عوامل زیادی است که به سادگی تحقق نمی‌یابد و در نتیجه گستره مواردی که نظریه متز بتواند معناداری آنها را تبیین کند بسیار محدود خواهد شد. لندو بر این باور است که هیچ شرطی حتی مثلاً کشف بوزون هیگز، معروف به ذره خدا، را هم نمی‌توان شرط اساسی‌ای شمرد که شرط کافی هم باشد و امور غیر اساسی زندگی انسان به تنهایی در پرتو آن قابل تبیین باشند (Landau, 2012, p. 511).

به نظر می‌رسد که انتقاد لندو وارد نیست. زیرا اولاً او گمان کرده است که شرط کافی بدان معناست که تنها راه تحقق مشروط یک شرط کافی خاص است. اما برداشت وی از شرط کافی درست نیست، زیرا شرط کافی بدان معناست که با تحقق آن، مشروط تحقق پیدا خواهد کرد، ولی بدان معنا نیست که تنها راه تحقق مشروط یک شرط کافی خاص است، وگرنه انتقاد وی به هر شرط کافی وارد است. ثانیاً علل و عواملی که در تحقق شرط کافی تأثیر دارند جزو شروط کافی‌اند، یعنی اگر شروط کافی با مقدمات آن تحقق یافت، مشروط تحقق خواهد یافت. ثالثاً دشواری تحقق شروط کافی به معنای عدم معقولیت یا ابهام آن نیست. رابعاً تحقق شروط اساسی سه‌گانه‌ای که متز به آنها اشاره کرده خیلی دشوار نیست و می‌توان با تکیه بر آنها معناداری هر کنش انسانی را تبیین کرد.

۳. ناتوانی شروط اساسی از تبیین معناداری برخی کارهای هنری

مینائو کوکیتا بر این باور است که اگرچه بیشتر مؤلفه‌های آخرین تقریر متز از نظریه خویش گردآوری مؤلفه‌های تقریرهای پیشین نظریه اوست، ولی «شروط اساسی» را می‌توان نوآوری متز در آخرین

تقریر وی شمرد. در عین حال، کوکیتا بر خلاف متر بر این باور است که این مؤلفه دارای اشکال است (Kukita, 2015, pp. 210-211).

او با اشاره به خلق آثار هنری مانند معروف‌ترین اثر شاعر ژاپنی هایکو (شعر سنتی ژاپنی) که درباره صدای پریدن قورباغه به داخل یک حوض است، می‌گوید به مدد شرط اساسی نمی‌توان معناداری زندگی شاعر ژاپنی را تبیین کرد، زیرا متر بر این گمان است که موضوع اثر هنری باید به موضوعات اساسی‌ای مانند اخلاق، جنگ، مرگ و خانواده بپردازد تا بتواند معنابخش باشد، و طبق دیدگاه متر، اثر هایکو ناظر به شروط اساسی معناداری زندگی انسان نیست و در نتیجه معنادار نیست (Kukita, 2015, p. 211). اما بسیاری از ژاپنی‌ها آن را معنابخش می‌دانند. لذا کوکیتا بر این باور است که مؤلفه «شروط اساسی» در نظریه متر در تبیین هنرهایی مانند هایکو، چه آن‌ها را ناظر به شروط اساسی معناداری زندگی انسان بدانند چه ندانند، با دشواری مواجه خواهد شد، زیرا اگر آن را از مصادیق شروط اساسی بدانند، مفهوم شروط اساسی دچار ابهام خواهد شد، زیرا به مدد آن نمی‌توان بین آثار هنری بزرگ و آثار هنری مانند هایکو تفکیک قائل شد. اما اگر اثر هایکو را از مصادیق شروط اساسی ندانند، نظریه وی توان تبیین شهود ژاپنی‌ها درباره معناداری چنین هنری را ندارد، و این نقص بزرگی برای نظریه متر است. لذا به باور وی، شروط اساسی در نظریه متر معنابخشی بسیاری از هنرهای شرقی را نمی‌تواند تبیین کند. در واقع، کوکیتا بر این گمان است که اختلاف فرهنگ‌ها در مؤلفه‌های معنابخش به زندگی تأثیرگذار است، و نظریه متر به تأثیر فرهنگ‌ها توجه نکرده است. به همین جهت، به نظر کوکیتا، مؤلفه‌های معنابخش مانند هوش، عقلانیت و اخلاق، بر خلاف مؤلفه‌های مؤثر در انواع طبیعی مانند آب، ثابت و یکنواخت نیستند و نمی‌توان دوری یکسانی درباره آن‌ها داشت (Kukita, 2015, pp. 211-212). به نظر می‌رسد که انتقاد کوکیتا وارد نیست، زیرا مواردی مانند شعر هایکو را می‌توان با تکیه بر اختلاف فرهنگ‌ها حل کرد. اگرچه به نظر می‌رسد شعر هایکو از منظر ما از مصادیق شروط اساسی معناداری زندگی انسان نیست، و در نتیجه نمی‌توان معناداری آن را تبیین کرد، در فرهنگ ژاپنی از مصادیق شروط اساسی شمرده می‌شود و این گونه اختلاف‌نظرها در تطبیق مصادیق، طبیعی است و اختصاص به نظریه متر ندارد.

نتیجه‌گیری

قابلیت نظریه متر در تبیین معناداری زندگی بسیاری از انسان‌ها در لایه‌های گوناگون مانند زندگی مؤمنان، تعیین بسترهای معنابخش خوبی، حقیقت و زیبایی، تفکیک شروط اساسی و غیراساسی برای ارائه ملاک‌هایی برای تشخیص ارزش‌های آفاقی معنابخش از نقاط مثبت آن به مثابه یکی از نظریه‌های غیرنتیجه‌گرا است. به همین جهت هم، انتقاداتی به نظریه وی به خصوص به مؤلفه‌های انفسی و آفاقی آن وارد شده است. اگرچه انتقادات قابل دفاع به نظر نمی‌رسد، ولی اولاً او دلایل انحصار راه‌های تشخیص ارزش‌های آفاقی معنابخش را در کنش‌های معطوف به فرد و نوع انسان و محیط زیست وی توضیح نداده

است. اگرچه ممکن است گفته شود راه‌های تشخیص ارزش‌های آفاقی معنابخش وی از چنان عمومیتی برخوردارند که تمام موارد را در خود جای می‌دهند، ولی به اندازه‌ای که یک ملاک عمومیت پیدا کند، از قدرت تشخیص وی هم کاسته می‌شود و در موارد زیادی نمی‌توان به مدد آن‌ها تشخیص داد. ثانیاً پیشرفت‌های حوزه هوش مصنوعی و معناداری کنش‌های ربات‌های هوشمند را نادیده گرفته است که باید به آنها نیز توجه کند. با وجود نکات فوق، اگرچه نظریه متز در معنای زندگی قابلیت اصلاح و ترمیم را دارد، ولی تقریر بنیادین وی در مقایسه با نظریه‌های رقیب قابل دفاع‌تر به نظر می‌رسد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

بیات، محمدرضا، و اشراقی، طاهره. (۱۳۹۹). ارزیابی نظریه تدنوس متز درباره معنای زندگی. پژوهش‌های فلسفی، ۱۴(۳۳): ۴۵-۶۳. <https://doi.org/10.22034/jpiut.2020.36371.2644>

References

- Bayat, M, & Eshraghi, T. (2020). Evaluation of Thaddeus Metz's theory about meaning of life, *The Quarterly Journal of Philosophical investigations*, 14(33), 45-63. <https://doi.org/10.22034/jpiut.2020.36371.2644> [In Persian]
- Kershnar, S. (2014). Thad Metz's fundamentality theory of meaning in life: A critical review. *Science, Religion and Culture*, 1(2), 97-100.
- Kukita, M. (2015). Review of Thaddeus Metz's meaning in life. *Journal of Philosophy of Life*, 5(3): 208-214.
- Landau, I. (2012). Conceptualizing great meaning in life: Metz on the good, the true, and the beautiful. *Religious Studies*, 49(4), 505-514. <https://doi.org/10.1017/S0034412512000443>
- Metz, T. (2011). The good, the true, and the beautiful: Toward a unified account of great meaning in life. *Religious Studies*, 47, 389-409. <https://doi.org/10.1017/S0034412510000569>
- Metz, T. (2013). *Meaning in life: An analytic study*. Oxford University Press.
- Metz, T. (2014). Meaning as a distinct and fundamental value: Reply to Kershnar. *Science, Religion and Culture*, 1(2), 101-106.
- Metz, T. (2015a). Fundamental conditions of human existence as the ground of life's meaning: Reply to Landau. *Religious Studies*, 51(1), 111-123. <https://doi.org/10.1017/S0034412514000225>
- Metz, T. (2015b). Précis of meaning in life: An analytic study. *Philosophy of Life*, 5(3): ii-vi.
- Metz, T. (2021). The meaning of life. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. edited by E. N. Zalta. Metaphysics Research Lab, Stanford University.
- Scanlon, T. M. (1998). *What we owe to each other*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Searl, J. (1980). Minds, brains, and programs. *Behavioral and Brain Sciences*, 3(3), 417-457. <https://doi.org/10.1017/s0140525x00005756>
- Wells, M. (2015). Meaning in consequences. *Philosophy of Life*, 5(3), 169-179.
- Wolf, S. (2010). *Meaning in life and why it matters*. Princeton: Princeton University Press.